

Asylernas återkomst som "idyller"

Mellan 1905 – 1943 byggdes 14 nya hospital och sinnessjukhus i Sverige. Ofta på natursköna platser. I Sundsvall fanns Sidsjön med som mest 900 patienter. Där den forna "stormavdelningen" för de svåraste patienterna med psykiatrisk diagnos fanns huserar nu en förskola för bland andra artikelförfattarens barnbarn. Andra avdelningar har byggts om till äldreboende, flyktingförläggning och hotell.

Beckomberga och Långbro i Stockholm är båda nu attraktiva bostadsområden. Stora Sundby sjukhus i Strängnäs lockar barnfamiljer under namnet Sundby Park. Alla dessa beskrivna som idyller.

Tidigare på mentalsjukhusens tid fanns ofta personalbostäder i anslutning till institutionen. En person uppväxt under sådana förhållanden beskriver det som en uppväxt i *"ett koncentrat av galenskap"*.

En som gav sig tid att fundera lite kring ungdomens oförglömliga arbetsplats, Beckomberga, är den finlandssvenska kulturprofilen [Pia Ingström](#). Några somrar i 20-års åldern reste hon över till Stockholm från Helsingfors och arbetade i de olika paviljongerna på området. Ett inte ovanligt sommarjobb för många ungdomar från Finland. Kvalifikationskrav – man måste kunna svenska.

Ingström skriver:

"Mellan 1935 till 1995 var 'Beckis' ett hem, helvete och tillflyktsort för tusentals av livet skadskjutna eller nerslitna, utstötta, fel- och rättsdiagnostiserade, över- och undermedicinerade, neurologiskt felriggade, behandlingsbara, obotliga, temporärt eller permanent olyckliga."

Pia Ingström tyckte också att de gamla sjukhuslängornas

historia skulle tydliggöras och få namn som påminner om det förflutna. **Nelly Sachs** efter nobelpristagarinnan som vårdades på en paviljong. **Sigrid Hjertén** efter konstnärinnan som lobotomerades så oskickligt att hon dog. **Jussi Björling**, operasångaren som vårdades på Beckomberga för sin alkoholism borde även han få en paviljong uppkallad efter sig.

Men även vanliga namn ur patientkollektivet som **Helge**, **Simon**, **Siri** och **Isabella** som levde, led och njöt sitt eftermiddagskaffe i sjukhusvardagens lukt av kiss, rengöringsmedel och lergigansvett.

Asylernas ofta mörka historia är nu förpassad till glömska. Ibland uppmärksammas enskildheter som "sockerförsöken" på Vipeholms sjukhus i Lund då personer med intellektuell utvecklingsstörning tvångsmatades med socker i vetenskapens namn.

Författaren och akademiledamoten **Bertil Malmberg** var under en period inskriven på Stockholms hospital för alkoholmissbruk. Han iakttog då sina medpatienters vandringar i sjukhusets park och skrev dikten *Dårarna* nedan.

Text: Rolf Karlman

Foto: Stockholms Stadsmuseum föreställer Stora Mans vid Långbro sjukhus, 1930-talet.

Dårarna

*Jag vet ej vad de känna, vilka ting
de söka, där de röra sig i ring,
och icke vad de tänka, där de stå
orörligt stilla, medan molnen gå.*

*– Den förste är en maharadjas son
av Ingenstädes och av Långtifrån.*

*Den andre heter greven av Chambord.
– Den tredje fyller tusen år i år.*

Den fjärde är en kostbar vas
av idel genomskinligt glas,
där någon obeskrivlig hand
kanhända sätter ned en ros ibland.

Och de ha var och en sin värld och rymd,
för alla andra ögon skymd,
med egna månars makt och trolleri
och egna vintergator däruti.

– För länge sedan, några korta år,
dem lyste samma sol som vår,
och samma dag till deras kind sig slöt,
och samma tid i deras timglas flöt.

– De hade samma plåga, samma skri
och samma styckeverk av lust som vi.
Ja, deras liv vår både ljuvt och svårt
med mycken ofullkomlighet som vårt.

Men lönnligt närde de en högmodsdrom
att bärga livet undan livets ström, att bygga åt sig ovan
tingens storm
ett eget rike av fullkomlig form.

Och han som är en maharadjas son
förtörnades som vid ett helgerån,
när modern smekte med sin grova hand
hans ädla, marmorbleka kind ibland.

Och han som är av frankiskt kungablod
led bitter vända i den hökarbod
där över gryn och mjöl och snus
han skymtade bourbonska liljors ljus.

Och han som fyller tusen år
och vet hur tidens tomma molnvärld går,
fann tidigt dvärgamödan alltför bråd
och lade undan syl och tråd.

Och han som är en kostbar vas,
ett ädelt ting av genomskinligt glas,
gick bort från henne som han hållit av.
För litet skär var gåvan, som hon gav,

och hennes kyssar – hennes varma ord
för mycket fläckade av synd och jord.
Så gled de allt längre bort.
De stodo gränslöst fjärran inom kort.

De stodo bundna av en magisk ring,
och allt föll sönder runt omkring.

– Och tingen voro liksom utan klang
och utan syskonskap och sammanhang,
och ingenting var längre fast,
och själva ljuset var en sträng som brast...

Där stå de nu. Men ringen som dem band
har vidgat sig och blivit himlarand,
och ingen kåre, ingen krusning stör
förhåvelsens domän där innanför.

De äro helt sitt eget mått.
De kunna icke nås av ont och gott.
Och vaktaren, som vallar dem,
han leder endast deras kroppar hem.

Oändligt fjärran därifrån
står oåtkomlig maharadjans son,
står oåtkomlig greven av Chambord
och han som fyller tusen år,
och han som är en kostbar vas
av idel genomskinlig glas.

– Blott deras kroppar skrida i allén.
Kring dessa brinner höstens sken.
Och deras anstaltskläder slå
kring lemmar utan styrsel, där de gå.

*Det börjar redan blåsa kallt.
Oktobers bladguld virvlar överallt.*